

22. Vygotski, L.S. (2004). *Psychologia razvitiia rebionka*. Moskva: EKSMO.
23. Yegorowa, T.W. (1973). *Osobennosti pamiaty i myshlenia opazdyvayushchih v razvitii uchenikov*. Moscov: Izd. Moscov University.

The paper presents an assessment of cognitive development based on L.S. Vygotsky, R. Case and A. Bandura concepts. Each of these theories suggests that a social factor is important in child's development. Vygotsky's concept of "proximal zone of development" defines a level of task difficulty and teacher engagement in process of solving a problem. Case's theory indicates situations in which cognitive change gets. In addition, Bandura's theory describes process of instructing, behaviour of diagnostician presents is an exemplar for imitating. The fundamental role in the assessment plays Vygotskian idea of proximal development zone. The model of assessment has been positively verified on population of 150 Polish pre-school children with successful development and children with mild and moderate degree of intellectual disability. Empirical data show the validity and effectiveness of the solutions used in the diagnostic model.

Keywords: positive assessment, cognitive development, intellectual disability, current, proximal and distant zone of development

Отримано 14.6.2013

УДК 376.056.36

В.М. Бойчук

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті показано переваги особистісно орієнтованого навчання дітей з розумовими вадами на уроках історії України.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, вади інтелекту, історія України.

В статті освіщені переваги особистісно орієнтованого навчання дітей з інтелектуальними порушеннями на уроках історії України.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, нарушения интеллекта, история Украины.

Перехідний період в історії будь якої держави завжди супроводжується важкими змінами. Зміна суспільного устрою України – від комунізму до демократичного устрою – наприкінці 90-х років ХХ та першого десятиліття ХХІ ст. супроводжувалася переорієнтацією в сфері освіти. Науковці, в міру доступності досвіду провідних держав світу, отримали змогу знайомитися, запозичувати методи, технології, підходи до навчання учнів свої західноєвропейських та американських колег. В свою чергу практики – вчителі, на основі напрацювань науковців – одержали можливість в своїй роботі застосовувати різноманітні види роботи.

Ряд шкіл, в тому числі й тих, вчителі яких працюють з учнями, які потребують корекції розумового розвитку, за основу взяли методи особистісно орієнтованого навчання. Не виключенням є вчителі предметів гуманітарного циклу взагалі та історії зокрема.

"Клубок сам собою покотиться з гори: забери лиш камінь перешкоди, що йому заважає. Не вчи його котиться, а тільки допоможи" – цей філософський вислів Григорія Савича Сковороди має безпосереднє відношення до взаємної співпраці вчитель-учень, а отже і до проблеми особистісно орієнтованого навчання [3, с. 17].

Дуже часто в ролі каменя перешкоди виступає завищена самооцінка, лінь, небажання вдосконалюватись тощо. В учнів спеціальної школи, крім вище зазначеного, присутня і природна вада – розумова відсталість і все, що з цим діагнозом пов'язано: невміння організувати свій час, аналізувати, узагальнювати інформацію, вибирати з її масиву тільки найголовніше, опускаючи все зайве.

Цією проблемою займалися багато вітчизняних педагогів і психологів: М.Н. Скоткін, Ш.А. Амоношвілі, Л.С. Виготський, С.М. Лисенкова, Н.А. Менчинська та інші. Наразі проблема особистісно-орієнтованого навчання є актуальною, тому що знаючи індивідуальні особливості дитини можна підвищити його успішність не завдаючи шкоди для його здоров'я.

Окремі науковці вважають, що проведенню повноцінного особистісно орієнтованого уроку (навчання) заважає класно-урочна система. Так, спеціалісти вважають, що навіть вивчивши всі психолого-педагогічні характеристики учнів не можливо працювати з кожним індивідуально.

Та оскільки кращої системи ведення навчання з часів Яна Амоса Коменського придумано не було, а результати окремих вчителів показують, що особистісний підхід можливий і в умовах існуючої ситуації, покажемо на прикладах із власного досвіду, що це можливо.

Робота в спеціальній школі вимагає постійного аналізу інтелектуального стану учнів, їх здатності до засвоєння того чи іншого

матеріалу. Саме тому дуже важливим є розподіл роботи між учнями в залежності від їх пізнавальних можливостей. Це пов'язано з тим, що учні з високими пізнавальними можливостями можуть частину навчального матеріалу засвоювати самостійно, тоді як учні з середніми і, особливо, низькими – мусять постійно контролюватись вчителем.

Виходячи із цього слід планувати урок так, щоб учні з високими пізнавальними можливостями якомога більше часу працювали самостійно, тоді як з рештою дітей можна працювати фронтально, оскільки лише так вони мають можливість розвиватись і, при копіткій праці, кожного разу наблизитись до рівня учнів з найвищими пізнавальними можливостями.

Приклади з досвіду роботи щодо формування компетентного учня шляхом впровадження особистісно зорієнтованого принципу навчання, описані нижче, будуть базуватись на роботі 7 класу. Подібні за принципом побудови, рівнем складності завдання використовувались мною і на уроках історії України в інших класах, але саме тут, в 7 класі, робота була поставлена на більш-менш системні рейки, на що є свої причини. Так, учні 7 класу за своїми пізнавальними можливостями діляться на 3 великі групи: з високими (Наталія В., Любов Ю., Оксана Д.), середніми (Марія К., Марія Д., Назарій М., Ганна К., Тетяна Л., Василь Б.) і низькими (Юрій У., Володимир Т., Роман П.) пізнавальними можливостями, що давало можливість працювати з кожним учнем зокрема і групами учнів з однаковими можливостями взагалі.

Розуміючи всю важливість постійної роботи кожного учня в міру власних можливостей стараємось на всіх етапах застосовувати особистісно зорієнтований принцип навчання.

Під час загальнокорекційної частини зацікавлювали всіх учнів запропонувавши їм завдання одного плану, але різної складності. Так, на уроці №24 за темою "Київська держава за Володимира Великого" демонстрували учням роки: 988, 1223, 1648, 1709, 1917, 1991.

Пропонували учням з низькими пізнавальними можливостями прочитати рік, а учням з середніми і високими визначити, яке це століття. При цьому учні з високими пізнавальними можливостями називають ще й частину століття, до якого відноситься даний рік.

Наприклад, на дошці записано: 988 р.

- *Володимире, прочитай рік.*
- *Маріє, визнач, яке це століття.*
- *Наталіє, визнач, яка це частина X століття (988 р. – друга половина X століття).*

Подібною є загальнокорекційна частина, коли учням пропонують записані на дошці чи продемонстровані на екрані століття: XX, XI, IX, XVI, XVII. Відповідно до пізнавальних можливостей учні 7 класу читають століття, називають рік, який може відноситись до цього століття, а учні з найвищими пізнавальними можливостями працюють за інструкцією:

- назвіть будь-який рік другої половини XX століття;
- визначте будь-який рік першої чверті XI століття тощо.

Такі завдання налаштовують учнів на подальшу роботу, зацікавлюють їх. Яскравим прикладом є поведінка Назарія М., який кожного разу після подібних усно чи письмово виконаних правильно завдань активізується, проявляє інтерес до подальшого процесу навчання, хоча за власною природою є досить пасивним учнем.

Наступним етапом уроку є перевірка домашнього завдання. На цьому етапі клас знову ж поділяємо відповідно до пізнавальних можливостей. **Наприклад**, під час перевірки домашнього завдання за темою "Князь Олег" учні з високими пізнавальними можливостями отримують картку із завданням "Історичний самодиктант".

Історичний самодиктант

Дай відповідь одним словом-терміном

1. Людина, яка стояла на чолі Київської держави
2. Перші князі Київської Русі
3. Військо князя
4. Хто зображений на фотографії?
5. Як називав цей князь Київ?
6. Держава, на яку здійснював походи князь Олег
7. Яку подію показано на фото?
8. На честь якої події прибив свій щит Олег на брамі міста?
9. Місто, на брамі якого прибив свій щит князь Олег
10. Від чого помер князь Олег?

Відповідь на запитання одним словом сприяє швидкій перевірці виконаної роботи, що дуже важливо на уроках в спеціальній школі, адже сприяє розвитку особистості учня у плані вміння робити самоперевірку, яка здійснюється двома способами: висвітлюються правильні відповіді на мультимедійній дошці, або роздаються учням картки із правильними відповідями за інструкцією (*перевірте історичний диктант, звіряючи свої відповіді з тими, які висвітлені на екрані (записані на картці). За правильну відповідь поставте на полях "+", за неправильну – "-". Підрахуйте кількість "+" і отриманий бал виставте на полях*) і їм залишається тільки звірити їх і виставити відповідну до правильних відповідей оцінку.

У цей час учні з середніми пізнавальними можливостями дають письмові відповіді на запитання відтворювального характеру. Наприклад, вони працюють із наступним завданням:

1. Як звали перших князів Київської Русі?
2. Хто правив після них?
3. Що таке дружина?
4. Як називав Олег Київ?
5. Хто "вбив" князя Олега?
6. Яку подію показано на фото?

У залежності від пізнавальних можливостей учнів даної групи може бути 4, 5 чи 6 запитань з тим розрахунком, щоб всі справились за один і той самий час і, таким чином, ніхто не почувався гіршим за інших.

У той час, коли учням I і II груп пояснюють їх завдання, учні з низькими пізнавальними можливостями отримують шанс повторити матеріал домашнього завдання. Вже через 1-2 хвилини вони усно дають відповіді на найпростіші запитання теми, що вивчалась минулого разу. Так, під час усної перевірки домашнього завдання за темою "Галицьке князівство" учні з низькими пізнавальними можливостями Юрій У., Володимир Т., Роман П. відповідають на найпростіші запитання відтворювального характеру:

- Яка тема була на домашнє завдання? (*Галицьке князівство*)
- Яке місто було столицею Галицького князівства? (*місто Галич*)
- Хто керував Галицькою державою? (*Ярослав Осмомисл*)
- Чому князя Ярослава називали Осмомислом? (*бо він мислив за вісьмох*)

Якщо учні не можуть самотійно дати правильної відповіді на запитання, заохочуємо їх до роботи з підручником.

Наступним етапом уроку є вивчення нової теми. В залежності від складності теми і того, наскільки вона є важливою в структурі вивчення курсу, пропоную різні способи її засвоєння. Починаючи з другого уроку кожної теми учні з високими пізнавальними можливостями –Наталія В. та Любов Ю., а з 3-4 уроків –Оксана Д. та Марія К. – самотійно опрацьовують новий матеріал. У більшості випадків для цього учням пропонуютьсця картки із завданнями і запитаннями, на виконання яких в учнів є 15-20 хвилин. Зрідка використовуємо запитання і завдання, які є в підручнику наприкінці розділу, що вивчається, оскільки вони або дуже узагальнюючі, або такі, що не розраховані на дану категорію учнів. При цьому відповідно до пізнавальних можливостей кожен учень отримує таку кількість завдань і запитань, на виконання яких йому б не було потрібно більше часу, ніж є в його розпорядженні. Саме тому Наталія В. та Любов Ю. отримують більше завдань, а Оксана Д. та Марія К. – менше, при чому їхні завдання полегшеного характеру.

Наприклад, на уроці за темою "Народна творчість таСписок використаних джерел" для самотійної роботи вказані вище учні отримують картку із завданнями:

Завдання

I. Прочитай самотійно текст на с. 89-90

II. Підготуй короткі письмові відповіді на запитання:

1. Що таке фольклор?
2. Що ми відносимо до фольклору (усної народної творчості)?
3. Назви основних літературних персонажів давньокняжих часів
4. Що таке билини?
5. Хто є основними героями билин?
6. Назви основну думку таких творів часів Київської Русі

- ✓ "Повчання" Володимира Мономаха
- ✓ "Повість минулих літ" Нестора Літописця

7. Знайди додаткову літературу про богатирів Київської Русі та підготуй розповідь на наступний урок

При цьому Оксана Д. та Марія К. отримують не 7, а лише перших 5 завдань, і тільки після їх виконання пропонуємо ученицям наступні за вибором, щоб таким чином зміцнювати їх самооцінку і наближати дівчат до учнів з найвищими пізнавальними можливостями.

В той час, допоки учні з високими пізнавальними можливостями самостійно опрацьовують новий матеріал, вивчаємо його з учнями з середніми і низькими можливостями. При цьому намагаємось опиратись на учнів з середніми пізнавальними можливостями як при первинному читанні, так і при пошуку відповідей на запитання, тоді як учні з низькими пізнавальними можливостями повторюють їх відповіді.

Так, під час вивчення теми "Монголо-татари" ставлю запитання перед початком читання тексту: *"Чим займалися монголи?"*. При цьому відразу ж пропоную комусь з учнів III групи повторити запитання, на яке будемо шукати відповідь. А оскільки дане завдання, за умови, що учні були уважними, є досить простим, то це тільки утверджує учня з низькими пізнавальними можливостями у власній значущості, власних силах.

Після того, як учні II і III груп прочитали текст, ставимо завдання: *"Пригадайте, на яке запитання ми мали знайти відповідь?"* При цьому розуміємо, що дане завдання є досить важким для учнів III групи, тому опираємось на учнів з середніми пізнавальними можливостями, а учні з низькими пізнавальними можливостями тільки повторюють запитання.

Найбільш задіяними є учні II групи і при фронтальному опитуванні щойно прочитаного матеріалу, саме вони дають відповіді, а учні III групи тільки повторюють.

- То на яке запитання потрібно було дати відповідь?
- Чим займалися монголи?
- Хто очолював монголо-татар?
- Як називалося військо монголо-татар?
- Що таке орда?
- Хто такий хан?
- Хто об'єднав монголо-татар у одну державу?
- Що означає слово "Чингізхан"?
- Як звали першого Чингізхана?

Важливим етапом кожного уроку є етап закріплення знань, здобутих на уроці. Завдання на цей відрізок уроку добираю виходячи з того, яким чином учні працювали більшу частину уроку, тобто опитую усно учнів з найвищими пізнавальними можливостями, а учні з середніми і низькими пізнавальними можливостями працюють письмово.

На уроці за темою "Монголо-татари" учні III групи отримують картки із інструкцією та завданням. Наприклад:

"Випиши з словника у кінці підручника в зошит значення слів: хан, орда, кочівники, табун".

Така постановка завдання використовується мною тільки перші 2-3 рази. Надалі в зміст картки вводжу завдання: пояснити значення слів. Учні з найнижчими пізнавальними можливостями знаючи алгоритм виконання завдання самостійно вирішують як вони будуть виконувати дане завдання.

Допоки працюють усно учні з високими пізнавальними можливостями, учні III групи працюють самостійно (що лише утворює їх у власних силах, піднімає самооцінку) з словником.

Робота на закріплення знань з учнями з вищими пізнавальними можливостями носить найбільш різноплановий характер. Рівень знань учнів даної групи зумовлює нас шукати для них завдання творчого, пошукового, такого, що стимулює інтелектуальний потенціал, характеру.

Так, на етапі закріплення знань за темою "Монголо-татари" учні з високими пізнавальними можливостями отримали наступне завдання:

Вправа "Від А до Я"

(На екрані висвітлюю букви К, А, Т, М, Г, П, В, У, Р)

1. Учні, які писали історичний диктант, придумайте і запишіть визначення чи терміни на задані літери за зразком.

Кирило	Слово о полку Ігоревім	Ілля Муромець	Змій-Горинич	Селяни
Князі	Хутро	Прянощі	Віск	Кирилиця
Альоша Попович	Алфавіт	Баба-Яга	Добриня Нікітич	Коштовне каміння
Прикраси	Святогор	Мед	Дорогі тканини	Бояри
Слово про закон і благодать	Духовенство	Мефодій	Жар-птиця	Повість минулих літ

Зразок: Монголо-татари – кочові племена.

Для закріплення знань за темою "Народна творчість та література" пропоную учням таблицю з словами, які так чи інакше використовувались на уроці і пропонуємо наступне:

Завдання

1. Випиши в зошит слова, об'єднавши їх в групи

Наприклад:

.1.1) богатири: Ілля Муромець,

.1.2) книги: ...

Під час закріплення знань за темою "Навала орд хана Батия" пропоную учням з високими пізнавальними можливостями придумати і записати в зошит 4-5 запитань до даного розділу. Підсумок уроку, таким чином, проводить вже не вчитель, а учні I групи, які зачитують решті класу свої запитання, які попередньо опрацьовані з педагогом.

В той час, доки учні I і III груп працюють письмово, закріплення знань з учнями II групи проводиться усно. Для цього на початку уроку на задній частині дошки записуються ключові слова і учням пропонується ознайомитись з ними. В кінці уроку, використовуючи вправу "Чиста дошка" (*коли учні пояснюють значення слова, а я витираю його з дошки*), учні ще раз повторюють вивчений матеріал. Так, під час заключного етапу закріплення знань за темою "Князівські міжусобиці" пропонуємо учням дати визначення наступних термінів: міжусобиці, удільне князівство, Київ, Ізяслав, Святослав та Всеволод, Чернігів, Переяслав, лихварі, Володимир Мономах, Любеч, половці.

Такий підхід до проведення уроку є важливим з кількох сторін. По-перше, учні з різними пізнавальними можливостями не заважають один одному сприймати новий матеріал; по-друге, кожен учень, не залежно від того, якими є його успіхи у вивченні історії України, здобуває знання і не відчуває себе при цьому гіршим за інших.

Ще Я.А. Коменський проголошував, що альфою та омегою нашої дидактики буде пошук та відкриття способу, завдяки якому викладачі менше навчали б, а учні більше вчилися. Як вважають сучасні вчені, особистісний підхід виступає чи не єдиним способом формування самостійності в набутті знань, яка проявляється лише завдяки власній діяльності з появою внутрішньої потреби в знаннях, пізнавальних інтересах, захопленості. В цьому розумінні самостійності насправді неможливо навчитися. Таку самостійність можна лише виховувати. Лише у процесі самостійної роботи в учнів виробляється внутрішня пізнавальна потреба, вміння доказово міркувати, вдосконалюються розумові операції, виробляється професійне теоретичне мислення.

Почавши висновок із цінностей, хотіли б ними й завершити. Справа в тому, що найважливішою складовою ознакою будь-якого розвинутого суспільства є поважання прав людини. А якщо уявити, що школа – це модель суспільства, то й не дивним є факт заклику до проведення уроків шляхом особистісно орієнтованого навчання. Бо тільки така форма роботи дасть можливість сильним учням утверджуватись в своїй силі і не чекати, поки до них дотягнуться інші; тільки особистісно орієнтоване навчання дає можливість учням із середніми і низькими пізнавальними можливостями не почуватися ущемленими, а працювати відповідно до тих умов і можливостей, якими розподілилась природа.

Список використаних джерел

1. Життєва компетентність особистості: Від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За науковою редакцією кандидата історичних наук І. Г. Єрмакова – Запоріжжя: "Центріон", 2005. – 640 с.
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
3. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упорядники: Андреева В.М., Григораш В.В. – Х.: Вид. група "Основа": "Тріада", 2007. – с. 252-255.

In the article advantages of the personality oriented studies of children with mental defects on the lessons of history of Ukraine are shown.

Keywords: the personality oriented approach, mental defects, history of Ukraine.

Отримано 14.6.2013

УДК 376-056.36:37.091.26:51

*О.В. Гаврилов
О.І. Утьосова*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЯКІСНОЇ ОЦІНКИ МАТЕМАТИЧНИХ ЗНАТЬ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена розгляду питань організації оцінювання розумово відсталих учнів на уроках математики. При цьому пропонується дослідження використання рівневого та по елементного визначення рівня знань школярів, які в умовах спеціальної школи для розумово відсталих дітей використовуються досить рідко.

Ключові слова: рівневий, поелементний метод оцінювання знань, розумово відсталі школярі, система оцінювання, пасивно-репродуктивний, репродуктивний, репродуктивно-продуктивний рівні.

Статья посвящена рассмотрению вопросов организации оценивания умственно отсталых учащихся на уроках математики. При этом предлагается использование уровневого и поэлементного определения уровня знаний школьников, которые в условиях специальной школы для умственно отсталых детей используются крайне редко.